

FELLEGVÁR-REKONSTRUKCIÓ, FÜZÉR

Építészet, szöveg: **Rudolf** Mihály

Fellegvár, Füzér. Fotó: Vig Tamás, Forrás: Várgondnokság ▼

„Bevezetése” a füzéri várrekonstrukcióba

Véletlenül kerültem abba a 12 fős turistacsoportba, amely 2006-ban Szíria, Jordánia és Libanon területén keresztelovag-várakat keresett fel Major Balázs régész vezetésével. Az út számomra két fontos – várral kapcsolatos – tapasztalata az emberi test és lélek fenntartására szolgáló műtárgyak és építmények (kutak, ciszternák, kápolnák és vártemplomok) jelentősége volt. A tervezési munkák és tanulmányutak mellett – részben pályázati, részben ajánlattételi eljárások eredményei okán – asztra kerültek különböző tanulmánytervek, ahol a történelmi Avas, Diósgyőr és Sárospatak magterületeinek képzelt múltját kutathattuk, jövőjének fejlesztésére rajzokat, terveket generáltunk.

Még 2007 novemberében egy Castrum Bene egyesületi rendezvényen Visegrádon volt módom megnézni Oltai Péter vetített képes előadását a Füzér fellegvár rekonstrukciós javaslatáról. Akkor még nem sejtettem, hogy pár év múlva engem is elér

a feladat. A következő évben – Radványi György füzéri főépítész, műegyetemi tanár meghívására – nyári építészhallgatói alkotótáborban tartottam előadást Molnár Katalin és Szóke László építészekkel irodánk munkáiról.

A Hely és története

A füzéri várhegy és környéke ősidők óta lakott. Az új kőkor, a kora bronzkor, a vaskor kincsleletei mellett Árpád-kori telepnyomokat találtak a kutatók, s az Őr-hegyen földvárnyomokat.¹ A hely korai életének hírnöke egy kelta ezüstpéncz, amit Gál Viktor régész ásott ki az alsó vár feltárásakor.² A vár jelentős középkori erődünk. Az Eperjes–Tokaj-i hegység keleti részén elterülő Hegyköz medencéjében álló, 500 méter magas sziklacsúcsra épült. Maga a község Trianon előtt a Füzéri járás székhelye, a járás pedig Abaúj vármegye legészakibb településcsoportja volt. Füzér ma a Sátoraljaúj helyi járáshoz, Borsod-Abaúj-Zemplén megyéhez tartozik.

A füzéri vár vulkanikus hegyen fekszik. A várhegy és környéke földtani, történelmi

és tájképi jelentőségén túl növényzeti szempontból is kiemelkedő értékeket hordoz.³ A vár szinte megközelíthetetlen, oda nem vezet kocsiút. Az alsó várhoz a „nyeregből” induló szerpentin lehet feljutni. Onnan egy sziklába vágott lépcsőn át érünk a felső vár kapujáig. A sziklalépcső mellett valaha egy sziklába vájt felvonó szolgált, aminek csúszdáján a málna a várba érkezett. A hegytető egy 40 x 70 méteres amorf formájú terület, melynek nyugati része négy méterrel mélyebben helyezkedik el a keletinél. Az udvart egy másfél méter vastag, bentről 6 méter magas kőfallal övezték. Ez a fal kintől tekintélyesebb, hisz padkája a mélyebben fekvő sziklaszintet folytatja. A várfal építéséhez a helyszínen kitermelt kőanyagot (andezit) és füzérkomlósi riolittufát használtak. Az északkeleten megmaradt eredeti várfalszakasz lenyomatai és az inventáriumok tanúsága szerint a várfalakon gyilokjáró futott körbe, melyről meg lehetett közelíteni az egykori nyilazóhelyeket, fokokat, védőpártásokat. Az erőd északkeleti részén nyílt a várkapu. Délnyugati sarkában emelke-

◀ Greguss János metszete, 1868

dett a legkorábbi építmény, ami feltehetőleg kétszintes volt. Ehhez a háromszaltú házhoz már a korai években elkészült egy sziklába vágott kút és egy ciszterna, melyekhez sziklalépcső vezetett le a magasabb, keleti udvar felől.

A korai Árpád-korban Füzér környéke Abaúj földvárához – az abaújvári sáncvárhoz –, az Abák uralmi területéhez tartozott. Füzér vára a legkorábbi magánföldesúri kővárak egyike volt. A Kompolt nembeli Vak Andronicus egy 1270-ben kelt oklevél szerint a várat eladta a Jeruzsálemi előnevű Endre királynak (Árpád-házi II. Andrásnak). Ez a tény és az okirati adat utalhat arra, hogy a vár 1235 előtt épülhetett, és az Aba nemzetség valamelyik tagja építhette. II. Endre azért szerezte meg Füzért, hogy a szomszédos pataki erdőispánság (lásd Végardó) királyi birtoktestét erősítse.⁴ IV. Béla Füzért leányának, Annának ajándékozta, azonban Anna öccse, István, más birtokával együtt Füzért is elfoglalta. Amikor V. István néven trónra lépett, Füzér várát Mihály és Demeter közneveseknek ajándékozta, azoknak, akik apja ellen eredményesen védték a várat. Füzér vára a 13. század végén az Aba nemzetségbeli Amadé birtokába került, akinek javai, várai később Károly Róbertre szálltak.

Füzér a 14. században királyi birtok, s várnagyai a Drugethek voltak. Zsigmond elzalogosította. Előbb udvarmesterének, Ilsvai Lestáknak, majd 1389-ben a főnemesi rangra emelkedett Perényi családnak adományozta. A Perényiek a 13. században váltak köznemesekké, előbb az Abák, majd a Drugethek szolgálatában álltak. Füzér elzárt fekvése, nehéz megközelíthetősége dacára – Sárospatak és Töketerebes mellett – a Perényi család székhelyévé vált. 1429-ben Imre fia, János a vár birtokosa, aki jelentős politikai pályát futott be Zsigmondtól Mátyás királyig. Halála után István lett a családfő, aki 1471-ben részt vett a Vitéz János-féle összeesküvésben. A király seregei ezért bevették Perényi várát, s elvették a család birtokait. Mátyás halála előtt visszaadta Füzért István fiának, Imrének, aki újból felvirágoztatta a családot: Jagelló Ulászló első embere lett. A nádori cím elnyerésével család-

ját magas rangra emelte. Imre 1508-ban koronáztatta meg a kiskorú II. Lajost, akinek sziléziai útja alatt az ország kormányzója volt. Később közreműködött a Jagelló–Habsburg házassági szerződés létrejöttében. 1517-ben – Siklósi előnévvel – német–római birodalmi herceggé avatták. A Jagelló-kor reneszánsz művészetének egyik mecénása lett.

A vár legértékesebb épülete, a késő gótikus várkápolna 1490–1508 között épült (bár az sem kizárt, hogy 1480-tól, Mátyás király korában, vagy még az előtt emelték).⁵ A kápolnát a várfal déli oldalán, a Zsigmond-kori első kápolna helyén építették meg. Annak érdekében, hogy padozata a palotaszárny padlójával egy szintben legyen, egy 10 méter magas, dongaboltozatos kétszintes pincére mint talpazatra emelték. Alaprajza 5 x 8 méteres, belmagassága 8 méter, kéttraktusos hálóboltozat fedte. A kápolna keskeny sziklapadon, támpillérek nélkül épült, oromfalas módon, kő keresztrózsás díszekkel.⁶

A késő gótikában, majd korai reneszánsz stílusban a vár más részein is folytak építkezések. Átépítették, bővítették a férfi és női palotaszárnyakat. Ekkor épült az északkeleti várfalhoz tapadó kiszolgáló épületszárny is, ami a női palotaszárnyhoz tartozó reneszánsz kert és a keleti kaputorony közötti rész. Ez az épület háromszaltú. A kerthez – az annak északi falára szerkesztett gyilokjáróhoz – keletről kapcsolódott a körerkeleyes, magas, kétszintes Deák-ház. Ezt követte a nyomott belmagasságú konyha és sütőház, melyek felett szintén alacsony terek (raktárak és darabont katonák szálláshelyei) lehettek. A kaputorony felé az ún. Sáfár-ház szolgált tisztviselői lakhelyül, ami fölött a czejtház jelentette a fegyver- és lőszertárat.

Imre nádor halála után két fia, Péter és Ferenc örökölte a várat. Péter túlélte a mohácsi csatát, öccse odaveszett. Perényi Péter koronaőr 1526-ban részt vett Székesfehérvárott Zápolya megkoronázásán. Ezután a koronázási jelvényeket Visegrád helyett füzéri várban helyezte el, félve az oszmánok gyors inváziójától. 1527 őszén átállt Ferdinánd oldalára, így az ő beavatására is Perényi vitte a Szent

Füzér, felső vár rekonstrukciója I. ütem

Építészet: Rudolf Mihály DLA, Molnár Katalin, Lipták Zoltán

Építészet munkatársak: Bögös András, Botos Judith, Cséfalvai Gyula, Gonda Tamás, Huszanyik Borbála, Pintér Dániel, Szamosi Endre, Szász Csaba, Szélné Mercz Eszter, Szilágyi Szabolcs,

Belsőépítész: Dr. Lukács Zsófia

Elméleti rekonstrukció: Kelemen Bálint, Mehrl Nándor Kultúrtörténész, történész, régész munkatársak: Dr. Várkonyi Gábor, Simon Zoltán, Dr. Buzás Gergely, Gál Viktor Műemléki szakmérnök: Bereczki Zoltán

Kápolnaboltozat rekonstrukciós terve: Székér György
Kőrestaurátorok: Osgyányi Vilmos, Kovács István
Egyedi, művészi lámpák tervei: Székely Orsolya
Kályharekonstrukció tervei: Szébenyi Judit, kivitelezése: Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt.
Művészi üveg: Kovács Keve János DLA, Herczeg Ágnes
Művészi és díszítőfestészet: Balogh Zsófia, Boromíza Péter, Nemessányi Klára, Debreczeni Imre, Pap Gitta, Pinczés József, Rudolf Ilona, Sütő Róbert, Zimmermann Kornélia
Művészeti és belsőépítész konzulens: Bodonyi Csaba DLA
Tartószerkezeti tervező: Kalydy Zoltán, Dr. Kanócz János
Gépész tervező: Várfalvi Géza
Elektromos tervező: Münnich Gábor
Tűzvédelmi tervező: Dr. Söllei Pál
Mélyépítési tervező: Fodor Zsolt

Fővállalkozó kivitelező: Laki Épületszobrász Zrt., divízióvezető: Gizella János, építésvezető: Geröcs József 2014–2016

Alsó vár:

Építészet: Skardelli György DLA, Kelemen Bálint [Köztí]

Kivitelezés: Geoteam Kft., 2013

Építettő képviselői: Vida Márta intézményvezető, Horváth Jenő polgármester

¹ Dr. Balcsók István – Dr. Nyizsalovszki Rita – Dr. Oláh Tamás: *Füzér*. In: A Zempléni-hegység földrajzi lexikona. Nyíregyháza-Szerencs, 2009.

² Gál-Mlakár Viktor: *Füzér várának újabb kutatásai*. Független középkoros régészek IV. konferenciája, 2012, Kaposvár, Rippel-Rónai Múzeum.

³ Nyíri Tibor – Dr. Horváth Gergely: *Füzéri Várhegy*. In: lásd 1. jegyzet.

⁴ Szűcs Jenő: *Sárospatak kezdetei és a pataki erdőuradalom*. In: Történelmi szemle XXXV. (1993), 1-2:1-57.

⁵ Jósvainé dr. Dankó Katalin: *A Füzéri vár*. In: lásd 1. jegyzet.

⁶ Dr. Buzás Gergely: *Jelentés a füzéri vár kőtar-szemléjéről*, 2015. 01. 21.

▲ Rekonstrukció II. ütem, látványterv. Építész: Rudolf Mihály

▲ Alsó vár. Építész: Skardelli György, Kelemen Bálint 2013

Múzeumi kőtár. Fotó: Zsitva Tibor ▶

Koronát. A koronázást ugyanaz a Podmaniczky István nyitrai püspök végezte, aki egy évvel azelőtt Szapolyai János fejére tette a koronát. A két király közti bizonytalankodás miatt Ferdinánd Bécsújhelyben bebörtönöztette Perényi Pétert, ahonnan hat év után szabadult, majd 1548-ban meghalt. Fia, Perényi Gábor előbb János Zsigmond oldalára állt, később Ferdinánd felé húzott. Életének utolsó három évében tárnokmester, országbíró és titkos tanácsos lett Miksa udvarában. Ennek fejében szerződést kötött a királlyal, hogy magtalan halála esetén birtokai a kincstárra szállnak. Hasonló (kölcsonös örökösödési) szerződést már nagyapja, Imre nádor is kötött az ecsedi Báthoryakkal, s később ez bizonyult követhetőnek. Perényi Gábor töröktől szabadult testvérét, Ferencet – anyjával ellentétben – nem ismerte el, 1567-ben fiú utód nélkül hunyt el. Halálával véget ért a füzéri várat hat generáción át uraló Perényi-ág története.⁷

A 16. század első felében Füzér volt a Perényiek egyik legbiztonságosabb vára, melyet újabb és újabb védművekkel igyekeztek erősebbé tenni. A vár északkeleti részén álló kaputorony 1500 körül épült. Ez ekkor kétszintes torony volt, amely keleti oldalával kiugrott az Árpád-kori várfal síkjából. Rajta keresztül vezetett az út a várudvarba. Építésével egyidejűleg az addigi mély kapunyílást befalazták a várfalban, az falfülkévé, börtönné vált. 1530–40 körül épült a kaputorony elé az ötszögű olaszbástya. A 8 méter magas erősséget négy oldalán ágyúlörésekkel látták el. A kapubástya építését a keleti, lőréses várfal megerősítése és a nyugati sziklapad nagyméretű, úgynevezett alsó bástyájának felépítése követte. Az építkezéseket Alessandro Vedani olasz, és Jakab kassai pallér vezette.

1552-ben 14 falut soroltak a várhoz. Perényi Gábor halálával Füzér a Báthory család tulajdonába került. A vár alatt egy udvarház és egy majorság épült. Pontos helyét nem ismerjük. Vagy a „Nyeregben” helyezkedett el, vagy lejjebb, a faluban, a vár déli oldalán, talán a mai plébánia-épület elődépülete lehetett.

1590-ben Báthory Istváné lett az uradalom.

Fiú örökös híján 1603-ban birtokai hűgára, (Nádasdy Ferencné) Báthory Erzsébetre maradtak, kinek gyermekei 1614-ben jutottak örökségükhöz. Füzér vára Nádasdy Pálé lett, később az ő fia, Ferenc 1654-ben elzalogosította a birtokot. A Nádasdyak nem jártak Füzéren. Az egymást váltó bérlők inkább az udvarházban laktak, így a vár állaga lassan – az inventáriumok tanúsága szerint – romlani kezdett. Ekkor valami miatt mégis újabb emeletet húztak a keleti kapubástyára. Az északi várfalat köpenyezéssel és magasíttással illették. Új védőpártázatot, lőrésort alakítottak ki. Az északi palotaszárnyat kelet felé egy keskeny gyilokjáróval bővítették a reneszánsz kerten át a Deák-házig.

A vár a 17. század végére elvesztette rezidenciális szerepét, katonai jelentőségét. Nádasdy Ferencet bérlőjével, Bónis Ferenc köznemessel együtt a Wesselényi-összeesküvésben való részvétel miatt 1671-ben fő- és birtokvesztésre ítélték, így halálakor a füzéri uradalmat a kincstár kaparintotta meg.

A bécsi udvar döntése alapján 1676-ban a Kassáról küldött helyőrség betört a füzéri várba, felgyújtotta a tetőket, „elrontotta” az erősséget. A majd 30 méter mély kutat és a 18 méteres ciszternát a közeli ablakkeretezésekkel, az ámbitus darabjaival, a tető ereszével, s egyéb anyaggal töltötte fel.⁸ A romvár – élővíz híján – további pusztulásnak indult, majd „kőbánya” lett. 1686-ban a Károlyi család kapta meg a kincstártól Füzért. Ezután a Károlyiak birtokolták a várat és az uradalmat, de rezidenciájukat Füzérradványra tették át.

A kutatás és a rekonstrukció tervezésének története

Az első metszeteket és ábrázolásokat a romvárról az 1800-as években Ligeti Antal és Greguss János készítette. Komáromi András 1886-ban közzétette a füzéri vár 1665-ös inventáriumának szövegét. Miskovszky Viktor 1890-ben közölt rajzsorozatot a romokról. A Millennium idején Abaúj vármegye monográfiájában megjelent a vár rövid történetének összefoglalása.⁹ Wittich Béla erdészeti segédtsízt kérésére a Műemlékek Országos Bizottsága 1910-ben kezdett

foglalkozni a várral. Lux Kálmánt küldte Füzérré, aki rajzokat és fényképeket készített a romokról. Pettkó Béla 1911-ben közölte az 1620-as leltár teljes szövegét. A Károlyi család megbízásából 1928-ban Láczy Fritz Oszkár készített tervek, majd rajzai alapján a kápolnát részlegesen rekonstruálták. Később, 1935-ben Lux Kálmán, majd 1936-ban fia, Lux Géza készített tervet a kápolna és a kaputorony helyreállításához, melynek alapján szintén részleges felújítás történt. Gerő László több könyvében is hírt ad Füzér romváráról.¹⁰ A füzéri vár első régészeti kutatását Ács István füzéri plébános, egri segédpüspök szorgalmazta. A feltárási munkát Feld István és Juan Cabello régész-történész páros végezte 1977-ben.¹¹ Munkájukat az 1990-es években Simon Zoltán folytatta. Eredményeit 2000-ban,¹² majd 2005-ben is „Füzér, Vár kutatási dokumentáció” című munkájában foglalta össze, ami népszerűsítő kiadványban is megjelent.¹³ Simon „A Füzéri Vár 17. sz.-i állapota az inventáriumok tükrében” címmel 2006-ban újabb adalékokat közölt, és kutatásainak írásos anyagát rajzi melléklettel egészítette ki.¹⁴ Székér Györggyel együtt kutatta a várkápolnát, s annak boltozati rendjét. Oltai Péter építésztervező engedélyezési és kiviteli tervet készített 2004 és 2006 között a felső vár több részére, 2009-ben az alsó bástyára, az alsó vár helyreállítására, felvonóhidás kőkeretének rekonstrukciójára.¹⁵ Tervei alapján megvalósult a kápolna, a keleti kaputorony, a sütőház és a konyha részleges rekonstrukciója. Kovács István 2005-ben a palotaszárny nyíláskeretezéseinek helyreállításához készített körestaurátori szakvéleményt. Osgyányi Vilmos 2006-ban körestaurátori tervet dokumentált a várkápolnáról. Lukács Zsófia 2005-ben kiállítási programtervet, 2007-ben belső-építészeti tervet készített a konyhához és sütőházhoz. Vasáros Zsolttal együtt kiállítási és turisztikai attrakciós látogatói programtervet állítottak össze 2009-ben. Radványi György 2009-ben építési engedélyezési tervet készített „Sziklagyep látogató ösvény” címmel, amelyhez Nyári László ökológiai tanulmányt adott 2010-ben. Skardelli György 2012-ben építési enge-

délyezési, majd kiviteli tervet készített az alsó vár helyreállítására. Irodám, a Hadas Építész Kft. 2012-ben felmérési, tanulmány- és építési engedélyezési tervet készített a felső vár rekonstrukciójára. Kiviteli tervet dokumentáltunk 2013-ban az alsó bástya, a palotaszárny és a kápolna épületegyüttesére. Módosított engedélyes tervek készültek 2013-ban és 2015-ben, amelyeket javított kiviteli tervek követtek.

A rekonstrukció kivitelezésének története

2013-ban elindult az alsó vár, 2014-ben pedig a felső vár rekonstrukciós kivitelezési munkája. Az alsó vár rekonstrukcióját turisztikai kisprojektként (építész: Skardelli György, Kelemen Bálint), a felső vár újjáépítése turisztikai nagy attrakciós program keretében zajlott. Az ünnepélyes átadás ez évben, a pályközdi várakozás idején történt. A felső vári kút-ciszterna és környéke rekonstrukcióját eddig csak elkezdték. Megvalósult és tüzi víztározó funkciót kapott a középkori eredetű két vízellátó berendezés mélyének rekonstrukciója, azonban a két felépítmény és az alsó udvar burkolatának kialakítása még várat magára.

A fellegvár részleges rekonstrukciójának eredménye

Az első engedélyezési terv egy európai támogatást kérő pályázatnak volt a melléklete. A bíráló az igényelt összeg felére tudott anyagiakat javasolni, így a támogatási szerződés, a kiviteli terv és az építés csak a fent már megjelölt fél vállrészre vonatkozhatott. A vár palotaszárnyának három szintje: a pince (mélyföldszint), a vezérszint és a tetőtér. A pincében és a vezérszinten részben az inventáriumok szerinti funkciók jelentek meg, részben új múzeumi funkciókat alakítottak ki. A padlás egy teljesen modern szerkesztésű térsor, szintén kiállítóterem.

⁷ Simon Zoltán: *A vár története*. In: A Füzéri Vár a 16-17. században, Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2000.

⁸ Gál-Mlakár Viktor: *A füzéri felsővár ciszternájának feltárása – 2011*. (Jelentés és plakát)

⁹ Borovszky Samu: *Abaúj-Torna vármegye és Kassa*. In: Magyarország vármegyéi és városai, 1896.

¹⁰ Gerő László: *Magyarországi várépítészeti műveltség története*. Művelt nép TIT Kiadó, Bp., 1955. Ostromverte várak. Corvina Kiadó, 1969. *Várépítészeti tankönyv*. Műszaki Könyvkiadó, Bp., 1975.

¹¹ Feld István – Juan Cabello: *A Füzéri Vár*, Miskolc, 1980, Herman Ottó Múzeum.

¹² L. mint 7. Jegyzet.

¹³ Simon Zoltán: *Füzér vára*. Históriaantik Könyvesház Kiadó, Bp., 2006.

¹⁴ Simon Zoltán: *A füzéri vár az újabb kutatások tükrében*. Castrum, 1. (2005/1) 47–66. o.

¹⁵ Simon Zoltán – Székér György: *Újabb szempontok a füzéri várkápolna építési idejének meghatározásához*. In: *Analecta Mediaevalia I*. Argumentum kiadó, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2001, 203–228. o.

A gerendás pince-söröspince-öreg alsó pince vonulatában helyezték el a kőtár múzeumi és tanulmányi raktár anyagát. A múzeumi kőtár kronologikus rendben mutatja be az első kápolna megtalált kőmaradványait, a nyíláskeretezéseket, a reneszánsz kert szökőkút-rekonstrukcióját és néhány kései feliratos és faragott követ. A kápolna alatti kétszintes pincében megjelenítésre került a zugpénzverde és a „szalonnás pince” egyéb – inventáriumok szerinti – berendezése. A malompince, boros-, illetve vizespince hármasa néprajzi berendezései mellett várja még a vetítőterem funkciót. Az ebédlőterem alatti pincéről nem volt a leltárakban adat, ugyanakkor a morfológia lehetővé tette a kazánház és egy kisebb fatároló megvalósítását. Két falgázósító modern kazán adja a teljes épület – jellemzően padlófűtéses, és csak kis részben radiátoros – fűtésének alapját. A pinceszint padlóburkolata bogácsi kőből, belső vakolása trasszhabarccsal készült, felülete Keim mészfestésű. Az öreg alsó pincéből lehet kijutni az alsó bástya szirtjére. Onnan a túloldali sziklalépcsőhöz hasonló szerkezeten jutunk a közel 10 méterrel mélyebben fekvő alsó bástya védművéhez. Ennek lőrésében hét ágyút, fedkövén öt szakállas puskát helyeztek el. Valaha a romvárba érkező természetjárók fent is tudtak gyönyörködni a Hegyköz medencéjének látványában. A várkiépítés után ezt a panorámát az alsó bástya pihenőhelyén lehet újra élvezni. A látvány kiegészül egy virtuális tájképpel is Abaújtól Zempléniig, a 72 vármegye alfabetikus felírásával. Itt helyezték el az Országzászlót.

A vezérszinten az udvar spiccéből nyílik a hosszú bolt, jobbra a női szárny, balra a férfi szárny három-három szobája. A nádor intézője uralhatta a férfi oldal középső kőasztalos házát, ebből nyílt a úr szobája, s átellenben a tárház (kincstár), ahol jellemzően birtokleveleket őriztek, s Mohács után egy évig a Szent Koronát is. A tárház erre emlékeztetve egyedi művészi festést kapott, feliratozva a Szent Korona keresztpántjain és abroncsán található szentek latin és görög neveinek sorát. A fény felé került a Krisztus-monogram, s a két életfa. A nádor szobája – a felső zöld ház, vagy nyulak háza – a 15–16. századi divatnak megfelelő zöld indás festészeti motívumokkal művészi réteget kapott az Árva vári zöld ház analógiájára. A festőművészek – Nemessányi Klára és Boromisza Péter – a jelenetekbe beillesztették a Perényiek pataki és siklósi várait, az alapul szolgáló Árva várat, rangos helyen örökítették meg a Perényiek címerét, és Perényi Péter családjának portréit is.

Más rendje volt a női szárnynak. Ott szintén három szoba szolgált, egy sorba fűzve. A hosszú boltból nyílt a boltos szenesház, onnan a középső bolt, majd az öreg alsó palota. Ez utóbbi fagerendás pörfödemes kialakítású. A gerendatávolságok rendjét és a tölgygerendák szelvényeinek méretét a szalonnás pincében megtalált gerendafészkek adták. A három szoba lineája kihordott a tornácra, ami a reneszánsz kerttel volt határos. Az egész vonulat előtt az udvari oldalon egy kétszintes ámbitus szolgált. Ez patkó alakban összefogott mindent úgy a pincei, mint a vezérszinti helyzetben. Ennek délkeleti bejáratai az öreg palotába

▲ Kazettás famennyezet az öreg palotában. Fotó: Zsitva Tibor

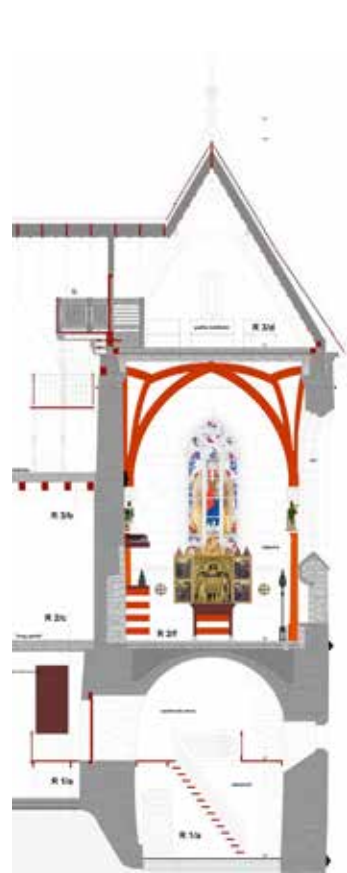
(lovagterem), és a Rimay-házon keresztül az ebédlopálotába nyíltak. A Rimay-boltot az első ütemben nem rekonstruáltuk, oda egy provizórikus fa lépcsőház került, ami összeköti a vezérszintet a padlásteri kiállítóterekkel, de a pincébe is lejutást biztosít a személyzetnek, a már említett kazánházhoz. Az öreg palota és az ebédlopálotá kazettás famennyezetet kapott. Ezt fabeton szerkezettel terveztük, úgy, hogy a duplázott, összefogott főtartók és a rájuk merőleges fióktartók vasbeton fejlemezsel kiegészülve egyszerre adják a gerendasűrűség középkori mennyezetképeinek hitelességét, s biztosítják a mai padlásteri múzeum statikai megfelelőségét. A kazettákba művészi festésű betétek készültek Balogh Zsófia által, az öreg palotában az ádamosi, az ebédlopálotában pedig a gogánváralji korhú, 16. századi mintát alapul véve. A palotaszárny minden ablaka és ajtaja tölgyanyagú, pántjai, kilincsei, dobozzárai, vasalatai egyediek, egymástól is eltérőek. A termek a 17. századi inventáriumok leírásai alapján, Lukács Zsófia

▼ Egyedi falikar.
Terv: Székely Orsolya iparművész

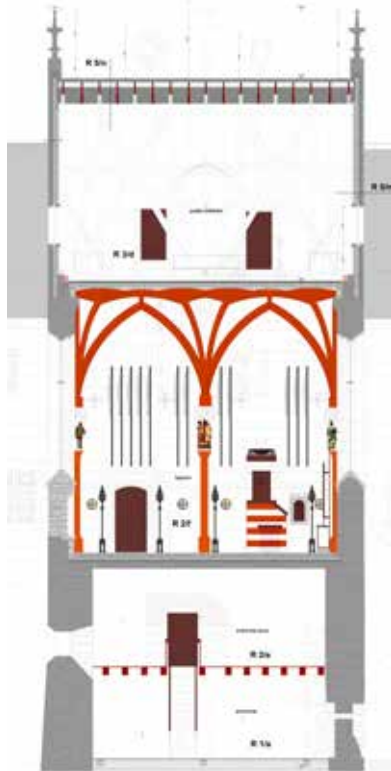

belsőépítész tervei szerint bútorozottak. Az enteriőrök Magyarországon unikális módon valósulhattak meg.

Az öreg palotából nyílik a keletelt gótikus várkápolna, az egyedüli helyiség, ahol nem a 17. századi leltár szerinti hasznosítás, hanem a 15–16. század fordulójának elképzelt aranykora jelenik meg. Mennyezetének hálóboltozatos rendjét Szekér György szerkesztette ki, és Osgyányi Vilmos bravúros művészi teljesítménnyel jelenítette meg, bemutatva a déli hosszfal kimozdulásának mértékét. A bordázatot az eredeti kövek hornyaiban megtalált pigmentek szerint színezték a Sensaria csoport meghívott festőművész tagjai, Sütő Róbert vezetésével. A mezőkben a Tejutat jelenítették meg az ikonográfiai program szerint, Mária István festőművész tanár életművét idézve. A falakra szemmagasságban festették a 12 felszentelési keresztet szmrecsányi minta alapján. A kápolna négy mérműves ablaka közül a keleti a napba öltözött Máriát jeleníti meg a Kiszéussal, míg a két déli és a nyugati ablak három-három osztatásban kilenc Árpád-házi női adakozó szenteken keresztül érkezik a fény. Láruk alatt múltjuk kultúrtörédei, fejük felett az égbolt mozaikja. A művészi üvegeket Kovács Keve festőművész készítette. A szószékkorona alsó hangvetőjét, a szárnyas oltár predellájának „Veronika-kendőjét”, és a tabernákulumajtó Krisztus-monogramját Rudolf Ilona festette. A kápolna 12 egyedi, Perényi-címeres kandeláberét, valamint az ámbitusi és lépcsőházi falilámpákat Székely Orsolya iparművész tervezte. A szárnyas oltár vázlatát Molnár Katalin építész és Balogh Zsófia képzőművész tervezte abban a reményben, hogy a bútor végleges szobrai és festményei a közeljő-

▲ Kápolna, keleti falnézet

▲ Kápolna, északi falnézet

vőben a helyükre kerülhetnek. A három fő helyiség padlóburkolata – a régészek által kiásotthoz hasonló – mázas kerámia lett, míg a vezérszint további helyiségek fertőzéplaki műemléki téglaburkolatúak. A vezérszinten öt cserépkályha és három kandalló jeleníti meg az inventáriumok szerinti tüzelőberendezéseket. A cserépkályhákat Simon Zoltán ásató régész adatai alapján¹⁷ Szebényi Judit restaurátorművész tervezte, s a pécsi Zsolnay

Sárkányfejes vízköpő. Fotó: Vida Márta ▶

▼ Kápolna, Füzér. Fotó: Zsitva Tibor

gyár kivitelezte. A kandallókat és a palotaszárny összes nyíláskeretezését Kovács István restaurátor rekonstruálta.

Az építészeti terveket az Országos Központi Tervtanács véleményezte még 2012 novemberében, míg a művészeti rétegeket a Képző- és Iparművészeti Lektorátus szűrte 2015 júniusában.

A padlásról az inventáriumokból csak azt lehetett megtudni, hogy az „enyészet fokánál” ágyúállás volt. Feltehetőleg az organikusan nőtt vár majd minden terme más-más szintről induló tetővel volt fedve, s a tetőgerincek sem voltak egy magasságba tehetőek.¹⁸ Tervünk lényeges eleme az volt, hogy a padlásteri kiállítóterem sorát nagy térként kezeljük, modern, állószerkezet nélküli, legyező alakban szerkesztett, rétegelt-ragasztott főtartós szerkezettel, ahol a gerinc és az eresz vízszintes, s az amorf alap-

rajzból adódó görbületeket a természetes kőpala héjazat és a belső gipszkarton burkolat veszi fel. Ez a kortárs építészeti megoldás egyszerre ad lehetőséget a tetőtér szabad kihasználására, és a kiállítóterek flexibilis alakítására. A padlás két végén a lépcsőknél egy-egy vizesblokk szolgál. Az öreg palota felett pihenőtér alakult ki, amiből a kápolna feletti kiállítóter is megközelíthető. A pihenőtérből nyílik a nagy tetőtér, ahol a Szelényi Károly fotóiból – Pap Gábor művészettörténész által – rendezett Szent Korona-kiállítás, a König Frigyes grafikáiból összeállított, Kárpát-medencei várakról szóló grafikai tárlat és a Magyar Pénzverde numizmatikai kiállítása tekinthető meg.

A pár éve még romos-romantikus, vakolat nélküli kőfalak belső, vízmosta üregei injektálásra kerültek, a réteges falak

brútszéveres, a szikláknál és vasbeton födémeknél ankeres megfogást kaptak. A régi falak vakoltak, míg a kiépített új falak kívül 10 centiméter vastag riolit-tufa kváderezésűek lettek. Az egységes törtfehér színű Keim szilikátfestés feledteti ezt az anyagváltást. A kápolna külső oldalán az ablakok körül, valamint a délnyugati támpilléren az eredeti külső vakolatokat megtartottuk, azokat restaurátori módszerekkel a faltestekhez rögzítettük. Ezek a felületek voltak az útmutatók a vár külső kérgének kialakításához. A kápolna sarokarmirozását körestaurátori igényességgel kővenként rögzítettük. A már említett spanyol természetes kőpala téglányfedéssel készült, az összes bádogsmunka előpatinázott sötétszürke Rheinzink anyagú, beleértve az udvari oldali egyedi üstöket, a külső sárkányfejes vízköpöket, a különböző vápákat és szegélyeket, a gerincialakítást, valamint a kápolnát koronázó díszeket, melyek arany- és ezüstszínűek, s a kő keresztország közé lettek sűrítve.

A reménybeli tovább tervezés, tovább építés

Karácsony előtt a füzéri fellegvár II. üteme bekerült a Nemzeti Várprogramba, annak is az első hat eleme közé, amelynek 2016–2018 között kell megvalósulnia. A tárgyalások szerint a II. ütemben a Deák-ház, a konyha és a sütőház, valamint a felettük lévő raktárak és darabontkatona-szálláshelyek épülnének, s nyílnának meg a látogatók előtt az északkeleti oldalon. Délkeleten átépülne a Rimay-bolt és a lépcső. A Pápai-ház helyén megvalósulna a zöld tetős vizesblokk, valamint a felső udvar színpaddal és lelátóval. A III. ütem lenne az egykabinos felvonó megépítése a Sáfár-ház érkező állomással alakításával, tetején a czejtházal, valamint a keleti kaputorony egy szinttel történő emelése és az olaszbástya lefedése.

¹⁸ Kelemen Bálint Zoltán: „Rom-olvasás” – A Füzéri vár elméleti rekonstrukciója. In: Várak, kastélyok, templomok c. folyóirat, 2012. április, VIII. évf., 2. sz.

¹⁷ Simon kilenc generáció cserépkályhájáról ad hírt, melyből Szebényi Judit Vaján, Páciban és Patakon öt kályhát rekonstruált. In: lásd 7. jegyzet.

¹⁸ König Frigyes: Várak és erődítmények a Kárpát-medencében. 71. Füzér. Helikon Kiadó, 2001.